

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.121 Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Юлії КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Харченка Вадима Борисовича на дисертацію
Савчука Володимира Андрійовича за темою «Кримінально-правова
політика у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність»,
представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Аналіз судових рішень та іншої правозастосовної практики свідчить про наявність чималих проблем як у кваліфікації незакінченої злочинної діяльності, що полягає у готуванні до кримінального правопорушення та замаху на кримінальне правопорушення, так і призначенні покарання за таку попередню діяльність щодо вчинення кримінальних правопорушень. Проблематичним також є питання щодо юридичної оцінки та змісту добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. Наявність таких проблемних питань не може забезпечити належного рівня єдності судової практики. Зазначене обумовлює необхідність розробки чітких критеріїв розмежування готування від незакінченого замаху, а також закінченого замаху від закінченого злочину, визначення місця і сутності добровільної відмови у стадіях вчинення кримінального правопорушення та в інституті незакінченого злочину.

В умовах динамічних змін в українському суспільстві, появи нових форм злочинної діяльності та криміналізації значного кола суспільно небезпечної поведінки, яка раніше не визнавалася протиправною, традиційні підходи до розуміння незакінченого кримінального

правопорушення потребують переосмислення та адаптації чи навіть нових підходів до визначення змісту та сутності цієї сфери кримінально-правової політики та відповідного інституту матеріального кримінального права. Особливої уваги заслуговує розробка концептуальних засад диференціації кримінальної відповідальності за готування до кримінального правопорушення та замаху на кримінальне правопорушення з урахуванням сучасних кримінологічних досліджень, законодавства країн Європейського Союзу та міжнародного досвіду. Практична значущість досліджень у цій сфері обумовлена потребою вдосконалення правозастосовної практики та її адаптації до найкращих світових зразків.

Актуальність наукового дослідження В. А. Савчука обумовлена також процесами євроінтеграції України та необхідністю гармонізації національного кримінального законодавства з європейськими стандартами. Це передбачає критичне переосмислення існуючих підходів до кримінальної відповідальності за незакінчену злочинну діяльність, проблеми караності незакінченої злочинної діяльності з урахуванням прогресивного досвіду європейських країн. Потребує наукового обґрунтування також визначення оптимальних меж покарання за готування та замах на кримінальне правопорушення, врахування ступеня реалізації злочинного умислу при призначенні покарання, а також можливості застосування альтернативних заходів кримінально-правового характеру.

Використані у дисертації методи дослідження. Достовірність та обґрунтованість висновків наукового дослідження забезпечені за рахунок використання дисертантом загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. В основу дисертації з урахуванням об'єкта та предмета дослідження покладений *історико-правовий метод*, що використовується при дослідженні наступності кримінально-правової політики в сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність шляхом аналізу історичного досвіду її формування та реалізації (підрозділ 2.1 дисертації); *порівняльно-правовий метод* застосовується при вивченні досвіду інших

держав у сфері боротьби з незакінченою злочинною діяльністю (підрозділ 2.2 дисертації); *герменевтичний метод* покладений в основу при тлумаченні окремих загальних понять (усі підрозділи дисертації). Загальнонаукові методи *аналізу, синтезу, дедукції, індукції* були використані при з'ясуванні стану наукових досліджень у відповідній сфері (підрозділ 1.1 дисертації); виділенні критеріїв поділу сфер кримінально-правової політики на загальну та спеціальну (підрозділ 1.2 дисертації); вивченні складових кримінально-правової політики у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність (підрозділ 1.3 дисертації); формулюванні запитів та найближчих перспектив (розділ 3 дисертації), дослідженні ролі судової практики (підрозділ 2.3 дисертації) і формулюванні висновків та пропозицій (усі підрозділи дисертації).

Не може залишитися поза увагою й **емпірична база** дослідження, яку становлять матеріали судової практики (з Базы правових позицій Верховного Суду) та рішення ЄСПЛ, які містяться у загальному доступі.

Автор правильно визначив **мету та завдання** дослідження, обрав відповідну **методику** його проведення. Саме тому **обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликають сумніву**. План та структура, за якими проводилось дослідження, логічно пов'язані з метою, об'єктом і предметом роботи та обумовлюють його визнання комплексним і повним. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які включають у собі дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 213 сторінок, з яких основний текст – 174 сторінки. Дисертантом опрацьовано достатню кількість (165 одиниць) джерел, присвячених тематиці наукового дослідження. При цьому здобувачем наукового ступеня, на основі аналізу розуміння понять «стадії вчинення злочину», «незакінчений злочин» та «незакінчена злочинна діяльність» у працях українських науковців, зроблено висновок, що кримінально-правова політика повинна оперувати

узагальненим терміном «незакінчена злочинна діяльність», який охоплює не лише нормативно визначені стадії та види незакінченого злочину, а й інші аспекти, що не отримали формального закріплення у законі. Також автором досліджено історичний розвиток кримінально-правової політики у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність від часів Київської Русі до сучасності, на підставі чого визначено, що така політика загалом розвивалася з дотриманням принципу наступності та еволюційно, за винятком періоду встановлення радянської влади, коли відбулися кардинальні зміни, пов'язані з відмовою від багатьох положень попереднього законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що рецензована наукова робота є першим в Україні дослідженням, яке присвячене питанням кримінально-правової політики у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність. Автором, з врахуванням поділу сфер кримінально-правової політики на загальну та спеціальну, розроблено критерії такого поділу і встановлено віднесення кримінально-правової політики у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність до загальної сфери. Визначено базові запити сучасного етапу кримінально-правової політики у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність. У роботі, на підставі існуючих у науці підходів до розуміння й систематизації джерел кримінально-правової політики, обґрунтовано необхідність поділу їх на нормативні та ненормативні. За результатами проведеного дослідження сформульовано проект Концепції кримінально правової політики (у частині кримінально-правової політики у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність).

Крім зазначених вище положень, у роботі містяться й інші висновки й рекомендації, які у сукупності й забезпечують належний рівень наукової новизни дисертації.

Зміст, структура дисертації, коло розглянутих у ній питань та сформульовані результати й пропозиції свідчать про те, що автором проведено глибоке наукове дослідження. У науковій роботі використано наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, кримінального та кримінального процесуального права, криміналістики, теорії державного управління та інших суміжних з предметом дослідження наук. Також автором широко використовується енциклопедичні та довідкові видання. Законодавчим підґрунтям роботи є Конституція України, положення кримінального законодавства України, нормативно-правові акти інших галузей права, матеріали судової практики, рішення ЄСПЛ та кримінальне законодавство низки зарубіжних країн.

У дисертаційній роботі В. А. Савчука, на основі дослідження особливостей кримінальної відповідальності за готування та замах на кримінальне правопорушення у законодавстві європейських держав, визначено типові риси регулювання цих інститутів, зокрема: караність замаху у межах санкції за закінчений злочин з можливістю пом'якшення покарання, криміналізація готування переважно щодо тяжких злочинів, наявність інституту добровільної відмови. Також окреслено атипові підходи окремих держав, як-от: виділення специфічних форм готування, особливості призначення покарання, притягнення до відповідальності юридичних осіб. Запропоновано врахувати позитивні практики європейських держав для вдосконалення вітчизняної кримінально-правової політики, зокрема: встановлення відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення лише щодо тяжких злочинів, гнучкість у призначенні покарання, деталізація інституту добровільної відмови. Визначено необхідність уникнення негативних практик, як-от: розмитість меж між готуванням і замахом, відсутність чіткого виділення стадії готування, неспіврозмірність покарання тяжкості діяння. Охарактеризовано особливості проекту нового Кримінального кодексу України щодо регулювання незакінченої злочинної діяльності. Визначено, що проект систематизує положення про незакінчений

злочин в окремому розділі 2.6, де запропоновано його нове визначення через відсутність ознак об'єкта або об'єктивної сторони закінченого злочину. Встановлено, що проект КК обмежує кримінальне переслідування за готування до злочинів 1–4 ступенів та замах на злочини 1–2 ступенів. Досліджено уточнення понять готування і замаху, а також деталізацію добровільної відмови, яка поширюється і на закінчений замах, визначено новели щодо регламентації добровільної відмови співучасників та провокатора. Зроблено висновок, що нововведення у цілому спрямовані на диференціацію кримінальної відповідальності, хоча деякі положення потребуватимуть додаткових роз'яснень для практичного застосування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес у науково-дослідній сфері, у правотворчості, у правозастосовній й науково-дослідній діяльності, у навчальному процесі та правоохоронній діяльності. Так, основні положення та висновки, викладені у дисертації, можуть бути використані: у *законотворчій діяльності* – при підготовці пропозицій щодо удосконалення законодавчих положень кримінально-правової політики в сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність; у *правозастосовній діяльності* – для забезпечення єдності судової практики при реалізації кримінально-правової політики у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність; у *науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень загальних та спеціальних сфер кримінально-правової політики; у *навчальному процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право» (Загальна частина), підготовці навчальної, наукової та методичної літератури.

Повнота викладу наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, анотації та опублікованих працях. Основні положення дисертації з достатньою повнотою викладені у восьми наукових публікаціях, з яких три – наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, троє тез доповідей на

науково-практичних конференціях та дві наукові статті, що додатково відображають результати дисертації.

Оформлення дисертації та дотримання академічної доброчесності.

Зміст анотації дисертації ідентичний основним положенням дисертаційного дослідження. Дисертація та анотація оформлені відповідно до встановлених вимог. Дослідницька робота виконана державною мовою на високому науково-теоретичному рівні. Сформульовані дисертантом положення, висновки та пропозиції є аргументованими та логічно викладеними. У рецензованій роботі порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи науково-теоретичну та практичну значимість дисертаційного дослідження В. А. Савчука, його актуальність, наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій науковця для розв'язання проблемних питань кримінально-правової політики у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність, необхідно наголосити, що окремі положення дисертації недостатньо чіткі та небезперечні, деякі висновки не досить переконливі або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту, а окремі результати наукового дослідження не знайшли свого закріплення у висновках, що дає можливість вступити у наукову дискусію з автором:

1. Достатньо дискусійним є формулювання автором теми свого дисертаційного дослідження: «Кримінально-правова політика у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність». Вважаю цілком припустимим використання словосполучення «у сфері відповідальності за...» щодо визначення напрямків кримінальної політики стосовно кримінально-правової протидії (боротьби) з окремими злочинними проявами (вчиненню конкретного кримінального правопорушення або групи кримінальних правопорушень, об'єднаних за відповідним критерієм). Наведене є цілком обґрунтованим, адже будь-яка кримінально протиправна поведінка, передбачена нормами Особливої частини КК, є самостійною підставою

кримінальної відповідальності та обов'язково містить частину норми, яка встановлює види та розміри покарання, що може бути застосовано щодо особи, яка вчинила саме таку поведінку. Водночас, дисертант обґрунтовано наголошує на тому, що кримінально-правова політика у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність належить до загальних сфер кримінально-правової політики (стор. 188 дисертації). Таке визначення сфери кримінально-правової політики, аналіз положень, передбачених статтями 13–17 чинного КК України, як і доктринальних підходів до визначення сутності інституту стадій кримінального правопорушення, дозволяє стверджувати, що незакінчена злочинна діяльність лише є підставою кримінальної відповідальності. Такою підставою за незакінчений злочин не може бути визначено положення, закріплене у ч. 1 ст. 2 КК України, адже вчинене особою суспільно небезпечне діяння не містить складу будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною закону про кримінальну відповідальність. Саме тому статті 14 і 15 КК України, крім загального визначення понять «готування до кримінального правопорушення» та «замах на кримінальне правопорушення», ще й встановлюють особливі (окремі, спеціальні) підстави кримінальної відповідальності, якщо кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Наведене знайшло законодавче закріплення і у положеннях ст. 16 КК щодо кримінальної відповідальності за готування до кримінального правопорушення і замах на кримінальне правопорушення за тією статтею Особливої частини КК, яка й передбачає відповідальність за закінчене кримінальне правопорушення, і що саме підстави, зазначені у статтях 14 або 15 КК, обумовлюють таку відповідальність. Саме тому, вважаю більш обґрунтованою та такою, що повною мірою відповідає структурі, змісту та сутності проведеного наукового дослідження, тему дисертаційного дослідження «Кримінально-правова політика у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність» (виділення моє – *В. Х.*).

Разом з тим, слід визнати повністю обґрунтованим використання автором у темі дисертаційного дослідження словосполучення «незакінчена злочинна діяльність» та підтримати його позицію, що питання, які вивчаються і вирішуються кримінально-правовою політикою, лежать дещо в іншій площині, аніж нормативні положення кримінального законодавства, яке використовує для окреслення відповідної сфери словосполучення «стадії вчинення кримінального правопорушення» (стор. 39 дисертації).

2. Розглядаючи у підрозділі 2.1 дисертації питання періодизації кримінально-правової політики та кримінального законодавства, дисертант підтримує позиції науковців, що станом на тепер має місце «сучасний період – період після прийняття першого національного Кримінального кодексу – 5 квітня 2001 р. і по теперішній час» (П. Л. Фріс), «сучасне кримінальне законодавство – з 2001 року і дотепер» (А. В. Савченко), «українське відродження – 1991 рік – сьогодні» (С. Ф. Денисов), «в залежності від віх кодифікації кримінального законодавства» – тобто з 2001 року і дотепер (М. І. Хавронюк), «період КК України 2001 року» (В. В. Кузнецов, В. В. Бабаніна) (стор. 76–81 дисертації). Водночас, виходячи із відомої теорії, що в основу періодизації повинні бути покладені соціально-політичні характеристики, що визначали незалежність України, можливості прийняття та впровадження у дію національного кримінального законодавства, з наведеним важко погодитися. Сутність, системність та спрямованість кримінальної політики, що включає й реформування правоохоронної системи, як й виваженість і системність закону про кримінальну відповідальність за останні майже двадцять п'ять років не можна розглядати в якості єдиного проміжку періодизації. Особливо це стосується кримінального закону у частині побудови окремих інститутів, їх взаємозв'язку та обумовленості один одним, конкретних підстав кримінальної відповідальності, видів та розмірів покарання, передбачених як Загальною, так і Особливою частинами КК України. Ще багато років тому, на одному з наукових заходів один з провідних розробників проекту чинного

кримінального закону Василь Якович Тацій, світла йому пам'ять, наголосив на тому, що він перестав розуміти той закон про кримінальну відповідальність, який ним самим і розроблявся. Дійсно можна стверджувати, що КК України 2001 року мав чинність десь до моменту прийняття «диктаторських законів» 16 січня 2014 року. У діяльності Верховної Ради України подальших скликань аж дотепер у цілому та окремих суб'єктів права законодавчої ініціативи зокрема, важко віднайти хоч якусь системність та дотримання принципів кримінальної політики. Саме цей період, з моменту прийняття КК України у 2001 році і до 16 січня 2014 року можна визначити як період українського відродження, а періодизацію кримінально-правової політики та кримінального законодавства з того моменту і аж до тепер, на моє переконання, можна визначити як імітаційна доба. Начебто щось робиться, але із боротьбою зі злочинністю має наблизений взаємозв'язок.

3. Автор у цілому підтримує існуючі підходи до призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення (частини 2 та 3 ст. 68 КК), хоча і зазначає, що повністю підтримує пропозиції щодо диференціації покарання за незакінчений та закінчений замах (стор. 125 дисертації). Він також наголошує: «Для призначення покарань за незакінчену злочинну діяльність повинні бути сформульовані чіткі правила їх пом'якшення по відношенню до закінчених діянь, причому ці правила повинні стосуватися як основних, так і додаткових покарань (стор. 185 дисертації). Водночас, з існуючою системою призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення у чинному КК України, як і з позицією дисертанта щодо системи призначення покарання за незакінчену злочинну діяльність, важко погодитися з декількох причин. По-перше, відповідно до частин 2 та 3 ст. 68 КК України, розмір такого покарання обумовлений максимальним строком або розміром найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за відповідне закінчене конкретне кримінальне

правопорушення. Разом з тим, класифікація видів покарання у науці кримінального права здійснюється за різними критеріями. Так, усталеним у спеціальній літературі та таким, що не викликає сумнівів, є поділ покарання на строкові (наприклад, обмеження волі), безстрокові (наприклад, довічне позбавлення волі) чи одноактні (наприклад, конфіскація майна). Безумовно, що призначення половини або двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання можливо розглядати виключно щодо покарань першої групи. Певна річ, що переважна більшість санкцій статей (санкцією частини статті) Особливої частини КК містять вказівку на два або декілька видів основних покарань, з яких суд обирає лише одне (наприклад, позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі). Але така законодавча конструкція частин 2 та 3 ст. 68 КК змушує суд ігнорувати той зазначений у санкції вид покарання, який є безстроковим або одноактовим.

По-друге, навіть поверхневий аналіз обвинувальних вироків, що знаходяться в Єдиному реєстрі судових рішень, свідчить про те, що максимальний строк або розмір найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, призначається судом у поодиноких випадках. У переважній більшості суд призначає або мінімальний строк чи розмір найменш суворого виду покарання, або більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, або звільняє особу від відбування покарання з випробуванням. Це і зрозуміло, адже законодавець, встановлюючи підстави кримінальної відповідальності або визначаючи певний вид і розмір покарання, у разі вчинення такого діяння (особливо останнім часом), намагається виключно залякати громадян самою наявністю такої підстави чи жорсткими обмеженнями прав і свобод, що будуть застосовані від імені держави. А суд у своїй діяльності вимушений якось виправляти таке свавілля законодавця та призначати вид і розмір покарання, що фактично відповідає тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та особи винного. Наведене актуалізує й те, що на сьогодні

ані у межах кримінально-правової політики, ані у межах доктрини кримінального права поки що не розроблено більш менш прийнятних підходів до системного визначення конкретних видів і розмірів покарання у разі вчинення кримінального правопорушення. Тому немає жодної доцільності чітко формулювати будь-які частки від того, що визначається навання.

По-третє, дисертантом у підрозділі 2.2 був дуже ґрунтовно проаналізований досвід держав Європи у сфері встановлення критеріїв відповідальності за незакінчену злочинну діяльність. Звертає на себе увагу положення Карного кодексу Туреччини, яким встановлюється чітка градація виду та розміру покарання, що може бути призначена за незакінчену злочинну діяльність, залежно від виду і розміру покарання за закінчений злочин (стор. 158 дисертації). Застосування такого іноземного досвіду також є проблематичним як з вищенаведених підстав, так і у зв'язку з достатньо ґрунтовно розробленими у доктрині кримінального права приписами кримінально-правової кваліфікації за наявності фактичної помилки особи. За усталеними підходами та на підставі принципу суб'єктивного ставлення у вину (суб'єктивного інкримінування) за наявністю неправильного (помилкового) уявлення особи щодо характеристики об'єктивних ознак вчинюваного нею діяння, дії особи кваліфікуються як замах на вчинення того кримінального правопорушення, суспільно небезпечні наслідки якого особа передбачала і бажала їх настання. Хрестоматійний приклад такої помилки полягає у тому, що винний бажає позбавити життя жінку, яка за його уявленням перебуває у стані вагітності (за спрямуванням поведінки – п. 2 ч. 2 ст. 115 КК). Якщо фактично позбавляється життя жінка, яка не перебуває у такому стані (за фактичними наслідками – ч. 1 ст. 115 КК), дії винного слід кваліфікувати як замах (закінчений) на умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 15, п. 2 ч. 2 ст. 115 КК). Відповідно до ч. 3 ст. 68 КК довічне позбавлення волі суд винному призначити не може, адже воно не є строковим, а дві третини максимального строку позбавлення волі у

п'ятнадцять років – це десять років. В той час, як фактично вчинене ним кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 115 КК) передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років. На цій підставі вважаю, що до моменту розроблення у межах доктрини кримінального права обґрунтованої та виваженої системи визначення виду та розміру покарання за вчинення конкретного кримінального правопорушення, у кримінальному законі доцільно покласти визначення виду та розміру покарання за незакінчену злочинну діяльність на суд, який, призначаючи покарання у межах санкції відповідної статті, буде враховувати ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення кримінально протиправного наміру та причини, внаслідок яких кримінальне правопорушення не було доведено до кінця. З урахуванням на сьогодні якості підготовки суддівського апарату, у чинному КК достатньо передбачити норму, що засвідчує менш високий рівень суспільної небезпечності незакінченої злочинної діяльності порівняно із закінченим кримінальним правопорушенням.

4. Заслуговує на всебічну підтримку твердження автора, що визначаючи сферу кримінально-правової політики, варто послуговуватися узагальненим терміном «незакінчена злочинна діяльність», яка охоплює не тільки нормативно закріплені стадії вчинення кримінального правопорушення, незакінчений злочин та його види, а й добровільну відмову від доведення злочину до кінця (стор. 41 дисертації). У всіх підрозділах дисертаційного дослідження добровільна відмова розглядалася науковцем поряд та у взаємозв'язку з готуванням до злочину і замахом на злочин. Дійсно, ті чи інші категорії кримінального права, що знаходять відображення у законі про кримінальну відповідальність, являють собою психофізичну єдність зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психічної) сторін, що їх визначають. Статті 14 та 15 КК України, визначаючи готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення, вказують не лише на відповідну поведінку особи, що їх характеризує, а й на конкретний зміст психічної діяльності особи, що полягає у її спрямуванні на

доведення кримінального правопорушення до кінця (закінчення кримінального правопорушення), а також причину, що обумовлює невідповідність психічного спрямування діяльності особи та об'єктивних ознак, в яких знайшла відображення його поведінка – з причин, що не залежали від волі особи. На цих підставах можна стверджувати, що готування та замах характеризуються тотожним змістом психічної діяльності, але різняться за своїм проявом в об'єктивній дійсності. В той час, добровільна відмова має протилежний зміст психічної діяльності: особа усвідомлює можливість доведення кримінального правопорушення до кінця та за своєю волею остаточно припиняє вчинення поведінки, яка становить за змістом готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення. Різниця між ними також полягає і у кримінально-правових наслідках щодо підстав кримінальної відповідальності. Отже добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні є видом незакінченої злочинної діяльності як загальної сфери кримінально-правової політики, а у контексті кримінального права повинна визначатися як стадія вчинення кримінального правопорушення, що не має наслідком кримінальну відповідальність.

Водночас, фактично обґрунтувавши таку позицію у своїй науковій роботі, автор з незрозумілих причин не позначив її у висновку дисертації, а тільки вказавши, що проведене дослідження «сприятиме розвитку доктринального (концептуального), законодавчого та правозастосовного рівнів кримінально-правової політики» (стор. 187 дисертації). Повною мірою погоджуюсь із тим, що «кожної одиничної проблеми, що «входить» у циклічну кримінально-правову політику є формулювання запиту або усвідомлення (формулювання) проблеми» (стор. 177 дисертації). Автор усвідомив і сформулював проблему, що стоїть перед кримінально-правовою політикою у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність, багато у чому вирішив її у своєму дослідженні, а підготовка проекту нового КК України утворює формулювання відповідного запиту.

Знов таки, за визначенням М. П. Чубинського, наука кримінального права є гілкою кримінальної політики, що має усі можливості для того, щоб створити у кожній країні настанови для найкращого кримінального правосуддя як шляхом створення кращого кримінального законодавства, так і шляхом соціальних реформ.

Тому вважаю виправданим у висновках дисертаційного дослідження не обмежуватися формулюванням концепції кримінально-правової політики у сфері визначення підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність, а й викласти обґрунтовані у науковому дослідженні пропозиції, що стосуються доктрини кримінального права та покращення як чинного закону про кримінальну відповідальність, так і проекту нового КК України:

1) добровільна відмова при незакінченому злочині, поряд з готуванням до злочину та замахом на злочин з позиції кримінально-правової політики становлять зміст незакінченої злочинної діяльності;

2) добровільна відмова є одним з видів незакінченого кримінального правопорушення, поряд з готуванням до кримінального правопорушення та замахом на кримінальне правопорушення;

3) ч. 2 ст. 13 КК України пропонується викласти у такій редакції:
*«2. Незакінченим кримінальним правопорушенням є готування до кримінального правопорушення, замах на кримінальне правопорушення **та добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні.**»;*

4) ч. 1 ст. 17 КК України пропонується викласти у такій редакції:
*«1. Добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею **діяльності щодо** готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця»;*

5) у проекті нового КК України ч. 2 ст. 2.6.1. пропонується викласти у такій редакції:

*«2. Видами незакінченого злочину є готування до злочину, замах на злочин **та добровільна відмова від закінчення злочину.**».*

5. Аналізуючи у підрозділі 2.2 досвід держав Європи як джерело кримінально-правової політики у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність, автор наводить приклади встановлення підстав кримінальної відповідальності за неї, як загальними нормами відповідних законів в одних країнах, або конкретними нормами як окремих самостійних підстав кримінальної відповідальності, в інших. Водночас, чинний КК України містить як загальні норми, що встановлюють підстави кримінальної відповідальності за незакінчені правопорушення, так і відповідні підстави у нормах Особливої частини КК. В останньому випадку підстави кримінальної відповідальності за незакінчену злочинну діяльність (як правило, замах на кримінальне правопорушення) передбачені тією самою частиною статті Особливої частини КК, що і закінчене кримінальне правопорушення (наприклад, камкординг у диспозиції ч. 1 ст. 176 КК або прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди у складі кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК). Такі «особливості» підстав кримінальної відповідальності за незакінчену злочинну діяльність не віднайшли свого відображення у науковій роботі, що рецензується. Тому під час захисту було б доцільним почути думку дисертанта стосовно поєднання у національному кримінальному законодавстві як загальних, так і спеціальних норм щодо встановлення підстав кримінальної відповідальності за незакінчену злочинну діяльність.

Натомість, вказані зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи або є дискусійними та такими, що не знижують достатньо високого рівня і позитивної характеристики дисертаційного дослідження В. А. Савчука за темою «Кримінально-правова політика у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність», що є завершеною науковою роботою, виконаною особисто здобувачем у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані

теоретичні та практичні результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, яке має істотне значення для кримінально-правової політики у цілому, а також розвитку кримінально-правової науки та правозастосовної практики, характеризується єдністю змісту й свідчить про особистий внесок автора у розвиток доктринального (концептуального), законодавчого та правозастосовного рівнів кримінально-правової політики. У роботі отримано нові доктринально аргументовані результати, розроблено проект Концепції кримінально правової політики (у частині кримінально-правової політики у сфері підстав відповідальності за незакінчену злочинну діяльність).

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація В. А. Савчука «Кримінально-правова політика у сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами), а її автор – **Савчук Володимир Андрійович** – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна**

Вадим Харченко